

gesteld zagen. De lange en gebrekkige communicatielijnen in Azië en met patria, de taalproblemen, de chicanes aan de hoven, de volstrekt vreemde zeden en gewoonten. Wie deze geslaagde bundel leest kan dan ook moeilijk ontsnappen aan bewondering voor een groot aantal VOC-dienaren.

Roelof van Gelder

J. F. G. Boex, *De 'Bibliothèque Française' van Henri du Sauzet 1730-1746* (Dissertatie Nijmegen 2002; S. I.: s. n., 2002, 491 blz., ISBN 90 9016252 6).

Dit is de tweede dissertatie over de uitgever Du Sauzet die recentelijk in Nijmegen is verdedigd. Zij complementeert het proefschrift van Edwin van Meerkerk, *Achter de schermen van het boekbedrijf. Henri du Sauzet (1687-1754) in de wereld van de uitgeverij en boekhandel in de Republiek* (2001). Waar Van Meerkerk vooral over het uitgeversbedrijf in het algemeen schreef, behandelt Boex één uitgave, namelijk het tussen 1723 en 1746 verschenen geleerdenperiodiek *Bibliothèque Française*. Du Sauzet was er sinds 1730 de uitgever van.

De figuur van Du Sauzet leent zich niet voor een spannende biografie. Afgezien van het feit dat er nauwelijks gegevens over hem beschikbaar zijn, bracht hij het grotere deel van leven achter toonbank en schrijftafel door. Afkomstig uit Toulouse, heeft deze mogelijke ex-jezuïet zich vermoedelijk vóór 1713 tot het protestantisme bekeerd. Hij vestigde zich in 1718 in Amsterdam, waar hij lange tijd een winkel/uitgeverij aan het Rokin bezat. Hij trad er in het huwelijk met de dochter van een andere Franse vluchteling. Noch zijn winkel, noch huwelijk maakte hem tot een vermogend man; volgens Boex moet hij somber en tamelijk zwaar op de hand zijn geweest. Het meest spectaculaire aspect van 's mans leven betreft zijn — in de ogen van veel tijdgenoten — dubieuze contacten met twee buitenlandse hoven, namelijk die van Lodewijk XV en Stanislaus Leszczyński, de gewezen koning van Polen die zich in Lunéville had gevestigd. Heulde Du Sauzet met de Franse vijand? Volgens Boex niet. Du Sauzet zocht simpelweg een beschermheer die hem ook in financieel opzicht kon steunen.

Wat maakt de *Bibliothèque Française* een hele dissertatie waard? Boex rechtvaardigt zijn keuze voor zijn onderwerp door te wijzen op het bijzondere karakter van zijn bronnen. Hij combineert gegevens uit de met Du Sauzet binnen een bescheiden netwerkje uitgewisselde brieven met een integrale analyse van het tijdschrift zelf. De *Bibliothèque Française* was geen buitengewoon opzienbarend periodiek, maar dat geldt voor de meeste achttiende-eeuwse geleerentijdschriften. Pas rond 1800 begonnen ook in Nederland werkelijk kritische recensietijdschriften te verschijnen, die op polemische wijze van leer konden trekken tegen recent verschenen boeken. De *Bibliothèque Française* kan hoogstens beschouwd worden als een goede ingang in de toenmalige geleerde lectuur, mede omdat het tijdschrift ruim twee decennia heeft bestaan. Zoals de titel aangeeft, richtte het zich vooral op Franstalige of in Frankrijk geproduceerde boeken, evenals zusterperiodieken als de *Bibliothèque Anglaise* en *Bibliothèque Germanique*.

Als bijlage bij zijn studie biedt Boex een integraal overzicht van alle boeken die in Du Sauzets periodiek gerecenseerd werden. Ook heeft hij alle gerecenseerde werken gerubriceerd. Hij gebruikt daarvoor een zestal categorieën. Niet verrassend is de uitkomst dat de rubriek 'schone letteren' het hoogst scoorde, gevolgd door 'theologie' en 'geschiedenis'. Op een zestal recensies gaat Boex iets gedetailleerder in (uiteraard komen in zijn boek terloops veel meer recensies aan bod), bij wijze van illustratie van het redactiebeleid van de *Bibliothèque Française*. We krijgen zo een goed beeld van de strekking van het tijdschrift. Wat door deze benadering per

definitie achterwege blijft — het gaat Boex immers om de inhoud van het tijdschrift zelf — is een inzicht in de bredere ideeënhistorische context waarin het functioneerde. We weten welke boeken gerecenseerd werden, maar niet welke boeken buiten de selectie bleven. Een vergelijking met de selecties van andere tijdschriften of nadere informatie over de gerecenseerde boeken en hun auteurs had in dit opzicht meer reliëf aan deze studie kunnen geven. Hoe we de betekenis van de meeste in de bijlagen opgenomen titels moeten inschatten, blijft onduidelijk.

Overigens bevatte de *Bibliothèque Française* niet alleen recensies. Het tijdschrift telde een relatief groot aantal oorspronkelijke bijdragen: van de in totaal 882 artikelen die tussen 1723 en 1746 verschenen, waren niet minder dan 396 originele artikelen. Voortbordurend op eerder tijdschriftonderzoek, trekt Boex hieruit de conclusie dat de *Bibliothèque Française* een debatfunctie vervulde. Inderdaad leverden figuren als de bijbelgeleerde Hardouin, de encyclopedist Moréri en de natuurwetenschapper Newton interessante stof ter discussie op. Maar ook hier blijft het vertrekpunt van Boex het tijdschrift zelf. Op de vraag waarom juist deze discussies in de *Bibliothèque Française* terecht kwamen en andere weer niet, biedt het boek geen antwoord.

Naast aandacht voor (met name) de formele kant van het tijdschrift, gaat Boex aan de hand van briefwisselingen uitvoerig in op het productieproces van de *Bibliothèque Française*. Analyse van de brieven levert vooral veel informatie op over de verhouding van Du Sauzet met twee medewerkers van het tijdschrift, namelijk de Nijmeegse regent Justinus de Beyer (1705-1772) en de Franse historicus Louis-George-Oudart Feudrix de Bréquigny (1715-1795). Waar de eerste als vraagbaak en mederedacteur fungeerde, verschaftte de tweede vanuit Rouen en Parijs veel informatie over Frankrijk. De brieven over en weer bieden een interessante blik op het dagelijks reilen en zeilen van de uitgever van een vroeg achttiende-eeuws tijdschrift.

Ook in zijn brievenanalyse gaat de auteur de kaders van het tijdschrift en zijn onmiddellijke omgeving niet te buiten — ook niet in conceptuele zin. Theoretische speculaties over netwerkvorming of de cultuurhistorische betekenis van het periodiek bevat dit boek niet. Dat was ook niet de opzet van de auteur. Zijn vrij ongecompliceerde methodologie belet hem evenwel af en toe tussen de regels door te lezen. Op de pagina's 95-96 constateert Boex bijvoorbeeld dat het tolerantievraagstuk als thema nagenoeg geheel in de *Bibliothèque Française* ontbreekt. De lezer vraagt zich onwillekeurig af hoe het dan bijvoorbeeld zit met de acht bijdragen over Paul Maty, wiens afwijkende ideeën over de drie-eenheid in de vroege achttiende eeuw aanleiding gaven tot fikse discussies over de grenzen van de religieuze verdraagzaamheid.

De '*Bibliothèque Française*' van *Henri du Sauzet* is een informatieve bijdrage tot onze kennis van het achttiende-eeuwse geleerdenperiodiek. Boex' nauwgezette ontrafeling van tijdschrift en briefwisseling zal echter pas bij vergelijking met een breder corpus van periodieken en lectuur tot haar recht komen. Het boek oogt wat slordig, mede door de vele typografische foutjes. De bijlagen à raison van 150 bladzijden hadden beter ontsloten kunnen worden door toevoeging van een inhoudsopgave met paginanummering.

Joris van Eijnatten

E. J. Vles, *Pieter Paulus (1753-1796). Patriot en staatsman* (Amsterdam: De Bataafsche leeuw, 2004, 158 blz., €19,50, ISBN 90 6707 574 4).

Dit handzame, fraai uitgevoerde boekje is gewijd aan een man die in zijn tijd een groot prestige had als de knapste kop van de patriottenbeweging. Enkele weken nadat hij de eerste Nationale Vergadering van de Bataafse Republiek plechtig had geopend, stierf Pieter Paulus in maart